

УДК 378

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ІМЕНІ В ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ

Нечепоренко Л.С.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

В статті піднімається питання про значення імені, по-батькові, прізвища в процесі спілкування. Звертається увага на позитивний виховний вплив називання імені співрозмовника що виокремлює індивідуальність та справляє позитивний вплив якщо воно вимовляється з почуттям поваги, зацікавленості, довіри та визнання заслуг співрозмовника.

Ключові слова: ім'я, індивідуальність, взаємопорозуміння, повага, успішність.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИМЕНИ В ПРОЦЕССЕ ОБЩЕНИЯ

Нечепоренко Л.С.

В статье поднимается вопрос о значении обращения к собеседнику по имени, отчеству или фамилии в процессе общения. Отмечается положительное влияние обращения по имени на решение поднимаемых проблем. При условии положительного отношения к собеседнику.

Ключевые слова: имя, индивидуальность, взаимопонимание, уважение, успешность.

PEDAGOGICAL MEANING OF THE PERSON'S NAME IN THE PROCESS OS COMMUNICATION

Necheporenko L.S.

The article runs over the question of the pedagogical meaning of the person's name, surname or patronymic in the process of communication. There is a positive impact of naming the person by his/her name on solving different problems, provided the positive attitude to the interlocutor.

Key words: the name, personality, understanding, respect and success.

Популярні автори з проблеми усного спілкування Д. Карнегі дійшли висновку про те, що співрозмовник переживає найвищу насолоду тоді, коли чує звуки власного імені свого. Ознакою високої культури міжособистісних відношень є звернення співрозмовників один до одного по імені (а якщо офіційні стосунки чи старшого й молодшого – то ще й по-батькові).

Російський філософ О.Ф. Лосєв кілька десятиліть свого життя присвятив з'ясуванню сутності імені в його співставленні і єдності з самим собою, зі світом, з Космосом, з сутністю реального. Він говорить, що : «чтобы хоть как-нибудь быть определено и действительно, необходимо отличаться от иного. Если нет отличия – все расплывается в беспредельность и теряет определенный смысл» [1, с. 151]. І далі: «Я утверждаю, что имя вещи, или сущности есть САМА ВЕЩЬ, сущность, хотя и ОТЛИЧНО от нее; что имя предмета неотделимо от самого предмета, хотя и ОТЛИЧНОГО от него; что имя сущности есть смысловая энергия сущности» [1, с. 156].

Мова йде про те, що ім'я, назва десь спрацьовує не просто і не тільки для того, щоб визначити іменем різницю, окремість, індивідуальність людини, але про те, що ім'я несе різного рівня навантаження: емоційні, смислові, моральні. Звук імені не є байдужим не тільки щодо самого носія, але й того, хто іменує, хто слухає. Ця проблема стоїть у тісній шерензі тих питань, які допомагають людині зрозуміти саму себе й зрозуміти співрозмовника через звучання його голосу, через який передається настрій, намір, бажання...

Наші педагогічні спостереження за процесом мовлення засвідчують цікаві позитивні впливи реального імені на реального слухача. Справа в тому, що в будь-якому слові, адресованому до самого себе чи до співрозмовника, вже містяться певна таїна і свій завжди окремий смисл, бо розкривається він і стає явним тільки в самому процесі спілкування з іншими людьми. І як засвідчує О.Ф. Лосєв, слово є носієм певної інформації про індивідуальність, про її потаємні глибини, можливості й наміри. [1, с. 642]

Живе слово, що озвучується при спілкуванні, через сам звук несе не тільки певну інформацію «але й відповідне ставлення до нього». Але якщо просто до слова – назви про нейтральні предмети та реаль-

ні процеси додається ще й ім'я партнера, то і ВСЯ Інформація набуває зовсім нового звучання і значення.

По-перше, це поглиблює інтерес до теми обговорення.

По-друге, пробуджує готовність до позитивного розв'язання переважної більшості завдань.

По-третє, залишає бажання знову включатись у спільну діяльність.

Знову, звертаючись до капітального дослідження О.Ф. Лосева, знаходимо таку оцінку значення імені: «Имя предмета арена встречи воопринимающего и воспринимаемого, вернее, познающего и познаваемого. В имени – какое-то интимное ЕДИНСТВО разъятых сфер бытия; единство, приводящее к совместной жизни их в одном целом, уже не просто «субъективном» или просто «объективном» сознании. Имя предмета есть цельный организм его жизни в иной жизни, когда последняя общается с жизнью этого предмета и стремится перевоплотиться в нее и стать ею. Без слова и имени человек – вечный узник самого себя, по существу и принципиально антисоциален, необщителен, несоборен и, следовательно, также и не индивидуален, не сущий, он – чисто животный организм или, если еще человек, умалишенный человек. Тайна: слова в том и заключается, что оно орудие общения с предметами и арена интимной и сознательной встречи с их внутренней жизнью» [1, с. 642]

Безмежна енергія міститься в слові-імені. На жаль, ще й на сьогодні педагоги, як і психологи, філологи не підійшли до його з'ясування і визначення як самої сутності, так і його впливу на людину. Деякі спостереження ведуться кафедрою педагогіки Харківського державного університету, харківським практичним психологом Б. Хігірем.

Ми опитали біля 300 студентів різних факультетів класичних і педагогічних університетів, (факультету іноземних мов, філологічного, механіко-математичного, історичного) на предмет з'ясування питання: яку форму звертання до себе вони вважають найбільш приємною: за прізвиськом, по імені чи просто «ви». Переважна більшість студентів бажає, щоб викладач звертався до нього по імені (70–80 %). Двоє-трьох студентів із **100** мають велике задоволення чути звернення по імені й побатькові. Приблизно 18 % нічого не мають проти того, щоб їх називали

за прізвищем. Але невдоволеність і роздратованість викликає допущення плутанини, помилок при звертанні як по імені, так і за прізвищем. І вже зовсім негативне ставлення до процедури тривалого пошуку прізвища за журналом. Зовсім мала кількість студентів (1–2 %) допускає (не ображається), коли до них звертаються просто так: «Скажіть ви» чи. «Підійдіть ви». Цікаво, що учні, взагалі діти ставляться до озвучування свого імені, як до самого себе. Власне в бесідах з дітьми ми не відшукали жодного, хто хоч трохи був би незадоволений своїм іменем. Ім'я людини справді є суттєвою її ознакою. На питання, яка форма імені їм найбільш приємна, відповіді були такі:

85 % опитаних віддають перевагу зменшувальній формі;

12 % із числа опитаних згодні, щоб їх просто називали по імені;

3 % опитаних не надають якогось особливого значення імені.

Окремою і великою темою є проблема прізвища. Тут ми її не будемо особливо аналізувати. Вона вимагає спеціального вивчення. З погляду ж педагогічного, особистого чи професійного успіху можна констатувати, що дошкільників, школярів молодшого шкільного віку краще називати по імені. Звук імені завжди створює обстановку довіри, морально-естетичного порозуміння і задоволення і затишку. Відношення з щирістю, інтересом до дитини завжди пов'язуються зі звуками імені. В зв'язку з цим наше ставлення до факту називання по імені і за прізвищем ставиться в структуру феномену ефективності спілкування, самовираження, яке визначає саму техніку і технологію людських відношень. Правда, в точному розумінні слова поняття ні техніки, ні технології не може буквально мати місця в міжособистісних стосунках, тому що останні якнайближче стоять до мистецтва. Як немає двох однакових картин, навіть копій, зроблених однією й тією ж рукою художника, так і в педагогіці не зустрічається двох однакових ситуацій, які б можна було розв'язувати однаково. А тому поняття техніки спілкування і людських стосунків завжди розв'язуються по-своєму, по-різному.

Але повернемося знову до імені нашого співрозмовника. Воно, як і сама людина, кожним сприймається і для кожного звучить по-своєму. Нами з'ясовано кілька педагогічних правил, методику відкриття

яких ми розкриємо в іншій статті чи книзі. Щодо правил, то їх кілька. Розглянемо декілька з них.

Перше правило. Звук свого імені людина слухає з таємною надією бути відповідно прийнятою і бути цікавою особою для того, хто його промовляє. В зв'язку з цим необхідно в звертання по імені вкладати якомога більше щирості, поваги, інтересу, співчуття.

Друге правило. Якщо виникає сумнів щодо правильності імені, то краще називати за прізвищем. Але якщо і прізвище викликає вагання, то краще звернутися просто поглядом, або просто «ви». Помилки в імені дуже засмучують співрозмовника.

Третє правило. Позитивний, освітній ефект має інформація про сутність і значення імені. Скажімо: Петро – в перекладі означає «камінь», Софія – мудра, і т.д. В окремих випадках їх можна пояснити.

Четверте правило. Якщо вчитель або співрозмовник має намір підкреслити невдоволення чи заперечити щось, не вдаючись до прямого заперечення, то він звертається називаючи прізвище, або якийсь нейтральне слово, типу: добродій, колега, друже.

П'яте правило. Ім'я, як і прізвище, не може використовуватись у критично-жартівливому тоні.

В деяких країнах зберігається традиція давати кілька імен, як, наприклад, Дарія-Софія-Анна чи. Жан-Жак і т. п. У нас дають єдине ім'я, яке й слід шанувати. За Конституцією кожна людина має право змінити ім'я, прізвище, по-батькові, хоч цим правом рідко в нашій державі користуються.

Цілком логічно виникає думка про те, що людина, одержавши відповідне ім'я від народження, не поспішає його змінювати з багатьох причин, і серед них як одна із головних: особистість звикає до свого імені, починає його сприймати майже як самого себе, або як елемент свого власного буття, або й просто ідентифікує свою постать з ним.

В останні роки з'явилися публікації, в яких є спроби переконати, що ім'я прямо впливає на характер людини, формує саму його долю. [3, с. 95]

Б. Хігір розширює значення Імені і пов'язує феномен називання (найменування) і з явищами часу, місця та його називання по-батькові. Щодо по-батькові, то в західних державах ним не користу-

ються взагалі. На Україні вважають, що звичай називати особу по імені й по-батькові прийшов до нас з Росії. Як правило, такими подвійними звертаннями називають людей поважних, особливо шанованих і літніх. В той же час філософія релігії і культових обрядів допускає звертання по імені до священиків: отче Олексію, наприклад. Є й така думка щодо вживання при імені співрозмовника ще й по-батькові: тут таке поєднання залишає гріхи не тільки присутнього, але й відсутніх батьків. Таке поєднання двох імен на саму особу справляє позитивне враження (втілює повагу, підкреслює достойність).

Якщо говорити про студентів, то на нашу думку, не варто їх називати по-батькові не тільки з огляду на гріхи предків, але й тому, що таке звертання може сприйматись як іронічне, несерйозне ставлення до юного співрозмовника.

Безумовно, що людина не може бути спеціалістом в усіх галузях гуманітарних наук. Але окремою інформацією, що впливає на загальний розвиток наукового світогляду людини, корисно володіти. На нашу думку, кожна особа мусить орієнтуватись у астрологічних, зодіакальних, економічних проблемах, які торкаються будь-якого виду діяльності, яка обрана нашим співрозмовником. Окремі прийоми, відступи, екскурси, спогади, експромти, які особа використовує під час спілкування, щоб переорієнтувати співрозмовника або збудити увагу, або переключити з одного виду діяльності на інший, або просто викликати інтерес до себе як особистості чи до тих прикладів (інформації), яку він подає слід сприймати позитивно. А ім'я людини – це певною мірою реально й об'єктивна, як правило, приємна характеристика індивідуума. То кожному й належить скористатись будь-якою цікавою інформацією, щоб розбудити приємні переживання, викликати зацікавленість і до себе, і до своєї долі, до навчання, до співрозмовника. Корисним є володіння інформацією про значення імені (називання людини) всім, але особливо корисним воно є для вчителя.

Це тільки прагматики можуть говорити, що школа мусить виконувати навчальний план, навчальні програми, затверджені Міністерством освіти. Насправді ж школа є таким осередком у суспільстві й такою кузницею, де куються не тільки знання, уміння учнів, формується світ-

огляд, поведінка, але й закладається сама доля кожного випускника й майбутнє суспільства,

В зв'язку з цим ми включили в наше дослідження про педагогічну майстерність учителя цілу низку надзвичайно тонких соціально-психологічних і екологічних та валеологічних питань, розв'язання яких позитивно впливає на формування глибокої особистісної культури особистості. Одним з них є розуміння феномена імені. В нашому дослідженні, присвяченому вихованню самого вчителя, в цьому зв'язку здійснювалась робота в трьох напрямках:

- ознайомлення з основними аспектами антропоніміки (науки про імена);
- пошук відповіді на питання, що означає своє власне ім'я;
- опанування методикою використання імені співрозмовника в різних ситуаціях навчально-виховної діяльності й у при ватному житті.

Розв'язання таких трьох основних аспектів, на нашу думку, дає реальні знання про тему й моральну готовність адекватно діяти у відповідності до ситуації.

Шляхи постановки й розв'язання цього завдання пов'язується нами з здійсненням теоретичного й практичного навчання, освіти, самовиховання.

А провідною ідеєю комплексу завдань з проблеми імені є загально-визнане відкриття про те, як примусити учня, співрозмовника гаряче й щиро бажати якнайкраще опанувати знаннями, позитивним досвідом поведінки, взагалі сприйняти й оволодіти високими духовними цінностями минулого й сучасного, як дослухатись до співрозмовника (в сім'ї, в студентській групі, у товаристві друзів), якщо проявляєш до нього інтерес. А через звук почутого свого імені передається **також інформація** про цікавість до співбесідника.

Д. Карнегі висловлює таке переконання: щоб знайти щастя, треба навчитись **керувати своїми** думками. Щастя не залежить від зовнішніх умов. **Воно повною мірою** залежить від умов внутрішнього порядку тієї **особи, яка** шукає і чекає щастя. Таким чином, **проблема індивідуального** комфорту безпосередньо включає в себе **питання спілкування**, встановлення приємних стосунків, які б були бажаними для всіх і здійснювались би без напруги.

Питання спілкування, звертання один до одного по імені чи за прізвищем є елементом культури поведінки. Власне поведінка – це те, що проявляється в повсякденному житті. Цей аспект проблеми ще ніким не вивчався як з погляду загальної педагогіки, хоч як свідчить досвід школи й просто щоденної практики він не є другорядним, так і в контексті проблеми спілкування і пошуку щастя, хоч і є досить суттєвим. В структуру вимог культури поведінки входить і феномен імені: свого, своїх батьків, учнів, своїх колег.

Взагалі ніякого успіху в спілкуванні чи в роботі з людьми не можна домогтись, якщо ми будемо помилятись, називаючи співрозмовника чужим іменем, або взагалі не називати, а говорити: ви, ти, чи щось подібне. Спеціально для студентів і викладачів ми готуємо публікацію про імена та значення їх у житті окремої людини. Мабуть є потреба дати деякі відомості про те, яку інформацію варто подавати нашим вихованцям, кожній людині.

Якщо рухатись від стародавньої культури, то вже там, **як** пише О. Горбовський, пов'язували долю людини з її ім'ям, як і стан держави з її назвою. Ім'я, по-батькові, прізвище людини мають доленосний сенс, хоч ми часто і не сприймаємо всієї його глибини. Дійсно, одружуючись, молода жінка бере собі нове прізвище, прізвище чоловіка, що знаменує зовсім інший її сімейно-побутовий і соціальний стан.

Про спільність рис характерів і моральних якостей людей з одним і тим же ім'ям писали С.Р. Мінцлов, П. Флоренський, О. Лосев. Погоджуються з ними і наші сучасники: психолог О. Бодальов, медик П. Згонніков, практичний психолог Б. Хігір та ін. П. Флоренський у праці під назвою «Імена» пише, що ім'я людини, як найтонша її сутність, певною мірою визначає духовність його носія.

В 1986 році в газеті «За рубезом» (№ 39) друкувались цікаві матеріали, здобуті психіатрами США. Вони знайшли підтвердження тому, що люди з комічними іменами в чотири рази більше, ніж з звичайними, хворіють різними комплексами и розладами психіки. А діти, з яких часто насміхаються через незвичайність їхніх імен, з дитинства засвоюють позицію особи, що обороняється, що іноді призводить до розвитку агресивності. В цьому ж журналі є й відомості про школи, в

яких досить часто вчителі ставлять більш високі оцінки учням з одними іменами і більш низькі – з іншими.

Просто за іменем особи часто можна визначити його соціальний стан: національність, віросповідання, походження та ін. Іноді можна почути, що в імені звучить музика чи сум. Дійсно, є благозвучні поєднання фонем: ніжні, урочисті, або грубі, настирні. Перші створюють затишок, приємність, а інші вже самим своїм звучанням викликають роздратування. І якщо тисячі разів переживається роздратування при звуках окремих імен то це залишає і відповідне враження на тривалий час. Хоч і зміни тут теж можливі.

Але досі ми говорили про цілком об'єктивні дані щодо впливу імені на його носія. Ми ж досліджували питання впливу манери (тону, стилю, характеру звернення) називання учня по імені чи за прізвищем і дійшли висновку, що будь-яке ім'я через техніку й методику його називання може по-різному оцінюватись співрозмовником, викликати різну реакцію. В залежності від ситуації, поведінки учня, загального фону відношень у класі вчитель має кілька варіантів: назвати чи не назвати; за іменем чи за прізвищем; повним іменем (офіційним, паспортним) чи скороченим, приватно-домашнім. Всі ці та інші варіанти прийняті. Виключається начисто тільки грубий, знущально-іронічний тон, як і принизливе його озвучування.

На прискіпливі запитання скептиків про те, як все-таки, краще звертатись до учня, співрозмовника відповідь може бути-одна: завжди з довірою, приємно и поважно, з увагою і щирістю, з цікавістю і готовністю вислухати й допомогти.

Ім'я – це ментально-духовний елементу в постаті людини, а тому ним і користуватись слід м'яко, обережно, підкреслюючи увагу й задоволення від самого його промовляння.

Таким чином, наше дослідження розкриває позитивне значення знання культури мовлення, озвучування імені свого співрозмовника, учня, друга не тільки тому що «как аукнется так и откликнется», але й тому, що називання співрозмовника викликає його увагу, збуджує пізнавальний, особистісний інтерес до процесу спілкування, готовність до співпраці.